

Preot dr. Gheorghe Gîrbea

Preot dr. Gheorghe Gîrbea

**PREOT PROFESOR DR. PETRE VINTILESCU
PREOT PROFESOR DR. ENE BRANIȘTE
VIAȚA ȘI OPERA**

Ediția a II-a

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului Părinte
† **CALINIC**
Arhiepiscop al Argeșului și Muscelului

**Editura UNIVERSITARIA
Craiova, 2020**

Referenți științifici:

Pr. prof. dr. Ioan STANCU

Facultatea de Teologie, Litere, Istorie și Arte
Universitatea din Pitești

Pr. prof. dr. Nicolae BRÎNZEĂ,

Facultatea de Teologie, Litere, Istorie și Arte
Universitatea din Pitești

Copyright © 2020 Editura Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României GÎRBEA, GHEORGHE

**Preot profesor dr. Petre Vintilescu - Preot profesor dr.
Ene Braniște - Viața și opera / Gheorghe Gîrbea. - Craiova :**
Universitaria, 2020

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1661-5

2

929

© 2020 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

CUVÂNT ÎNAINTE

În galeria marilor profesori care au ilustrat învățământul teologic universitar românesc, un loc cu totul de frunte l-au ocupat Pr. prof. dr. Petre Vintilescu și Pr. prof. dr. Ene Braniște.

Ridicat de la țară, Pr. Petre Vintilescu a urcat, treaptă cu treaptă, până la culmile cele mai înalte ale vredniciilor preoțești și ale învățământului nostru teologic, impunându-se numai prin muncă neconținută și prin merite proprii și onorând în chip exemplar toate funcțiile și sarcinile care i s-au încredințat, prin împlinirea conștiințioasă a datoriei. Se pare însă că, dintre toate acestea, aceea pe care a iubit-o cel mai mult și căreia i-a închinat cea mai mare parte a puterilor sale de lucru și a talentelor cu care a fost înzestrat, a fost cea de profesor și de ostenitor pe tărâmul științei noastre teologice.

Venirea sa la catedra de Liturgică și Pastorală a fostei Facultăți de Teologie din București, a inaugurat o etapă nouă în evoluția literaturii noastre liturgice de după primul război mondial, însăși teza sa de doctorat – Cultul și ereziiile (Pitești, 1926) – recomandă pe tânărul ei autor ca pe un liturgist înzestrat cu apreciable calități de om. de studiu: pasiune pentru cercetare, bogăție de informații și documentare, obiectivitate și spirit critic, scrupulozitate și meticulozitate în cercetarea izvoarelor și în mânuirea metodei științifice de lucru, sobrietate și nivel academic în forma de expunere. La curent cu tot ceea ce apăruse până atunci arunci mai bun în literatura liturgică apuseană (îndeosebi franceză și germană), titularul acestei catedre a ridicat teologia liturgică românească la un înalt nivel științific. Bun cunoscător al limbilor clasice (greaca și latina), Pr. prof. Petre Vintilescu a dat o atenție specială studiului izvoarelor patristice ale istoriei cultului creștin, dezvoltând – atât în prelegerile de la catedră cât și în publicațiile sale – latura cea mai deficitară de până atunci a studiului nostru liturgic: cea istorică. Dar

numeroasele sale lucrări ating toate domeniile de investigație ale disciplinei liturgice: bibliografia și izvoarele ei, rânduiala serviciilor divine (probleme de practică liturgică, arta religioasă din serviciul cultului, viața liturgică a bisericii și diferitele aspecte ale vieții sociale).

Rareori un profesor a fost mai profund atașat de specialitatea sa și mai devotat muncii profesionale de la catedră, pe care a servit-o cu pasiune, consacându-i tot timpul disponibil și toate puterile de lucru. Pr. prof. Petre Vintilescu a fost la vremea sa și va rămâne încă mult timp de aici înainte cel mai reputat liturgist ortodox, iar lucrările sale științifice vor rămâne exemple de erudiție și de competență în materie.

Ca om, cel prezentat în această sumară schiță bibliografică a fost și a rămas toată viața sa un exemplu, de cinste și corectitudine ireproșabilă, un om al muncii și al datoriei, un caracter integru și inflexibil, care a supărat poate câteodată susceptibilitatea unora sau a păgubit interesele altora dintre contemporani, dar n-a pactizat niciodată cu necinstea, minciuna și inconsecvența.

Ca profesor, a avut reputația unui magistru sever și riguros nu numai cu alții ci în primul rând eu sine însuși, câteodată aspru cu unii dintre studenții săi, dar totdeauna drept, obiectiv în aprecieri, de o ireproșabilă ținută academică în comportare și de o exigență exemplară în împlinirea datoriei, „Dar aceia dintre foștii săi studenți, care am avut privilegiul de a trăi mai mult în preajma sa, de a munci alături de dânsul și de a ne apropia mai mult sufletește de dânsul, am gustat deseori bucuria de a descoperi, cu surprindere, ce comoară de sensibilitate discretă, de bunătate și delicateță sufletească, de înțelepciune și de distincție se ascundea sub chipul atât de serios și de grav în aparență. Clipele acelea, scurte și rare, erau pentru noi ca acele zile însorite și calde, care te consolează și te răsplătesc cu prisosință pentru anotimpuri întreg: cu cerul acoperit de nori”.

Personalitatea și opera scrisă a Părintelui prof. Petre Vintilescu vor rămâne înscrise pentru totdeauna, la loc de frunte, în galeria reprezentanților celor mai aleși ai clerului Bisericii Ortodoxe Române, ai învățământului religios din țara noastră și ai științei teologice ortodoxe, cărora le datorăm admirație, respect și cinstită¹.

Cel de al doilea, ucenicul și colegul de catedră al magistrului, Pr. prof. Ene Braniște, avea să continue munca celui dintâi ridicându-l la nivel de cercetare științifică. De la numirea ca asistent, la 1 octombrie 1938, și până la pensionare, la 1 octombrie 1982, Părintele prof. Ene Braniște a funcționat neîntrerupt numai în cadrul Catedrei de Liturgică, Pastorală și Artă creștină, trecând prin toate treptele didactice (asistent, conferențiar, profesor), menținându-se permanent numai în cadrul uneia și aceleiași specialități. Lucrul acesta i-a înlesnit pregătirea temeinică în specialitate, prin aprofundarea disciplinelor din cadrul Catedrei, ca și acumularea unei prețioase experiențe didactice. Pregătindu-se sub directă îndrumare a Părintelui prof. Petre Vintilescu, i-a continuat munca cu aceeași pasiune și competență.

În primii ani de activitate (1938-1950), ca asistent al Părintelui prof. Petre Vintilescu, fostul titular al Catedrei de Liturgică și Pastorală, și ca suplinitor al altor posturi de asistent, de la fosta Facultate de Teologie, a organizat, sub conducerea și îndrumarea profesorilor respectivi, activitatea științifică și practică de la seminariile de Liturgică, Omiletică și Catehetică și de Îndrumări Misionare. În calitate de conferențiar-spiritual, suplinitor al Catedrei de Liturgică și Pastorală, apoi ca profesor titular al acestei Catedre de la Institutul Teologic, din 1950 până în 1982 a predat cu desăvârșită competență și erudiție cursurile de Liturgică, Pastorală și Tipic, cu noțiuni de artă creștină, conform programei analitice noi, la a căreia

¹ Pr. prof. Ene Braniște, *Preot profesor Petre Vintilescu – necrolog*, în „Studii Teologice” seria a II-a, an XXVI (1974), nr.7-8, pg.592-598.

elaborare a colaborat, în vara anului 1950, și căreia i-a imprimat un conținut mai apropiat de nevoile noi ale învățământului teologic și mai propriu pentru formarea și pregătirea profesională și practică a viitorilor slujitori ai altarelor. Pe parcurs această programă a fost îmbunătățită tot de Prea Cucernicia Sa. Același caracter i-a imprimat și activității practice ele la seminariile Catedrei pe care le-a organizat și condus personal, înlăturând spiritul prea teoretic, intelectualist și speculativ în care se predau mai înainte aceste discipline ale teologiei practice. În activitatea ele la cursuri și seminarii Părintele prof. Ene Braniște a urmărit și sporirea volumului de cunoștințe teoretice ale studenților și doctoranzilor, ca și însușirea, metodei științifice în lucru, dar mai ales pregătirea practică a viitorilor preoți în vederea rolului lor principal ele săvârși tori ai celor sfinte. La cursurile de Liturgică a pus accentul pe cunoașterea rânduiei slujbelor sfinte studiate și totodată pe spiritul și semnificațiile lor lăuntrice, a rostului, lor în viața religioasă, ca și a semnificației lor dogmatice, istorice și simbolice, căutând să ridice astfel nivelul, și orizontul pregătirii liturgice a studenților și să tacă din ei nu numai buni cunoscători de rânduială și tipic sau buni „bisericași”, ci și slujitori cu dragoste de preoție și trăitori ai celor ce propovăduiesc și săvârșesc în sfintele altare.

Același scop l-a urmărit Părintele prof. Ene Braniște și în activitatea desfășurată la cursurile de îndrumare Misionară și Pastorală a clerului la care a participat cu regularitate încă de la organizarea lor, în 1949, ținând la toate seriile conferințe-prelegeri și conducând, seminariile de practică liturgică, cântare bisericească și tipic, ca și pe cele de Omiletică și Catehetică. Temele prelegerilor ținute la aceste cursuri au fost cât mai apropiate de specialitate, tratând probleme de actualitate și interes teologic. Dintre acestea amintim: *Uniformitatea în ritual și în cântarea bisericească, în cultul Bisericii Ortodoxe Române; Participarea activă a credincioșilor la Liturghie și mijloace pentru realizarea ei; Cultul Bisericii Ortodoxe Române față de cultul*

celorlalte confesiuni creștine și al sectelor din țara noastră; Combaterea inovațiilor în săvârșirea serviciilor divine; Cultul ortodox ca mijloc de propoxmduire a drepte credințe, a dragostei, a păcii și a buneii înțelegeri între oameni; Temeiuri biblice și tradiționale pentru cântarea în comun a credincioșilor; Cultul sfinților în Biserica Ortodoxă; Sfinții români și sfinții cu moaște la noi în țară; Învățătura creștină despre muncă; Despre calendare. Toate aceste prelegeri au fost apoi tipărite în revistele teologice.

Începând cu seria a șasea de preoți (1950) Prea Cucernicia Sa a făcut parte din comisiile de examen aproape la toate seriile de preoți, ca examinator pentru Practica Liturgică, Tipic și Cântare Bisericească.

Din 1951 Părintele prof. Ene Braniște a predat prelegeri de specialitate în cadrul cursurilor organizate pentru candidații la titlurile de pictori și zugravi de către Comisia de Pictură Bisericească, al cărei membru a fost până în 1983, examinind pe candidați la sfârșitul acestor cursuri, și participând la toate lucrările desfășurate în cadrul acestei comisii, îndrumând pe pictori.

Dintre temele prezentate aici amintim: *Teologia icoanelor; Iconografia ca știință; Programul sau tipicul iconografic al bisericilor ortodoxe; Erminiile sau cărțile de pictură ș.a.*, toate fiind publicate după aceea.

Din însărcinarea Conducerii superioare bisericești, a prezidat, conform *Regulamentului*, numeroase comisii pentru examenul de diplomă la Seminariile teologice și Școlile de cântăreți bisericești din București, Buzău, Craiova, Mănăstirea Neamț și din alte părți.

În anii 1978-1980 a condus cu multă competență, împreună cu alți profesori, cursurile metodologice cu profesorii de la Seminariile teologice din Patriarhia Română, organizate din inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin la Seminarul teologic din localitatea Mănăstirea Neamț.

De asemenea, a participat cu prelegeri și seminarii, la cursurile organizate de Arhiepiscopia Bucureștilor și de Episcopia Buzăului, din 1978, cu preoții și misionarii protopopești, în vederea unei mai bune orientări a acestora în probleme pastorale și misionare.

O contribuție substanțială a adus Părintele prof. Ene Braniște și la cursurile organizate de Arhiepiscopia Bucureștilor cu ghizii de monumente istorice bisericești în mai multe serii, la Techirghiol.

La toate aceste cursuri și examene la care Părintele prof. Ene Braniște a activat, s-a străduit să fie înțeles și ascultat cu atenție, punând în prelegeri logică, ordine și sistem în însușirea ideilor, limpezime și cursivitate în expunere, stil academic și vocabular ales, făcând din cursurile sale ore de adevărată încântare sufletească, gustate de serii întregi de ucenici. Ținând seama și de faptul că profesorul are și un mare rol educativ, mai ales în instituțiile de învățământ teologic, Prea Cucernicia Sa a fost cât se poate de apropiat de sufletul studenților, prin răbdare, atenție, tact, bunăvoință și atitudine părintească, prin ținută vestimentară și academică ireproșabile, ceea ce i-a atras respectul și iubirea studenților și a tuturor celor care l-au ascultat.

Din 1953 a activat ca președinte al Comisiei permanente de concurs pentru numirile de cântăreți bisericești, din Capitală, instituită în baza art. 37 din Regulamentul pentru numirea și Transferarea clerului din parohii, iar din ianuarie 1956 a fost președintele Comisiei de profesori instituită pentru examinarea candidaților la hirotonie din Arhiepiscopia Bucureștilor.

Dar, pe lângă această bogată și multilaterală activitate desfășurată la catedră, Părintele prof. Ene Braniște a desfășurat o uriașă muncă de cercetare științifică, oglindită în impresionantul număr de titulari de lucrări publicate până în prezent. Numirea sa la Catedra de Liturgică, Pastorală și Artă creștină, aproape odată cu transformarea Facultății de Teologie în Institutul Teologic Universitar din București, intrat de aici sub oblăduirea Bisericii, a însemnat o nouă

orientare pentru întreaga activitate desfășurată în cadrul ei. Prima și cea mai importantă sarcină ce urma să fie îndeplinită, era întocmirea unui manual universitar unic, științific și sistematic de Liturgică, după o programă analitică corespunzătoare cerințelor noi ale pastorației și progresului actual al disciplinei. Bazele acestui manual au fost puse încă din 1950-1951, dar el a fost îmbunătățit și adus la zi cu informațiile bibliografice până a văzut lumina tiparului, cu înalta binecuvântare a Prea Fericitului Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, în 1980, sub numele de *Liturgica specială*, 510 p., care se predă la anul IV de la Institutele Teologice. Este cea mai bună, mai sistematică, mai științifică și mai cuprinzătoare manual de Liturgică din literatura teologică românească. El se adresează atât studenților, cât și preoților și laicilor cultivați care sunt preocupați de astfel de studii. El deschide un orizont larg asupra evlaviei și practicii liturgice, înlesnind înțelegerea cultului și a actelor liturgice cu bogatul lor sens și cu multiplele semnificații istorice, doctrinare și mistico-simbolice. Manualul rămâne lucrare de referință pentru întreaga Ortodoxie, prezentându-l pe autorul ei drept unul din cei mai mari specialiști în materie. Cursul de *Liturgică generală* pentru anul III de studii, București, 1985, reeditat în 1993 la EIBMBOR și în 2002 la Editura Episcopiei Dunării de Jos în 2 volume.

Dar, în afară de aceste cursuri, P.C. Sa a publicat un număr de peste 165 de lucrări (volume, extrase, studii, articole de revistă), cu conținut variat (liturgic, pastoral, omiletic, literar; însumând mii de pagini, fără să mai socotim cele peste 90 de recenzii și note bibliografice la studii de specialitate, străine și românești, dintre care unele sunt adevărate studii, și fără numeroasele lucrări încă netipărite. Activitatea științifică de cercetare a Părintelui prof. Ene Braniște a cuprins toate laturile și aspectele care țin de specialitate și mai ales problemele ridicate de noile condiții ale vieții religioase, de interesele mari ale Bisericii și de nevoile slujitorilor și credincioșilor ei. Dintre

aceste lucrări 90 sunt lucrări științifice (manuale, cercetări, studii de specialitate), menite să aprofundeze disciplinele predate și să sporească patrimoniul literaturii teologice românești de specialitate. Ele abordează subiecte foarte variate din domeniul Liturgicii și Pastoralei, dar toate noi, de actualitate și cu valoare practică, fiind în strânsă legătură cu stările și nevoile actuale ale Bisericii Ortodoxe Române și cu problemele vieții noastre de cult, sau cu sarcinile misiunii preoțești în cadrul societății de azi. Felicitări Pr. lect. dr. Gîrbea Gheorghe pentru medalioanele dedicate celor doi liturgiști născuți pe plaiuri argeșene, și-i dorim succes în continuare.

Pr. prof. dr. NICOLAE NECULA

INTRODUCERE

În Teologia românească a ultimelor doua secole, la loc de cinste și-au înscris numele străluciții dascăli de Teologie practică, Pr. prof. dr. Petre Vintilescu și Pr. prof. dr. Ene Braniște. Scrisul lor s-a aplecat asupra Liturgicii ca disciplină a Teologiei Practice „care se ocupă cu studiul metodic și sistematic al cultului divin public al Bisericii creștine ortodoxe”².

Cuvântul „Liturgică” ca știință a cultului divin public nu derivă de la cuvântul „cult” ci de la cel de „Liturghie”, astăzi prin acest cuvânt „liturghie” înțelegând serviciul divin în timpul căruia se face sfințirea Darurilor și împărtășirea credincioșilor cu ele”. În Biserica primară, „cuvântul «Liturghie» avea un înțeles mult mai larg decât cel de azi: el indica totalitatea actelor de cult ale serviciilor divine, precum și administrarea lor, adică ceea ce înțelegem azi prin cult și prin slujire sacramentală (simțitoare) în general³. Teologia apuseană folosește până astăzi acest înțeles⁴.

Teologia răsăriteană justifică denumirea de Liturgică dată acestei discipline teologice, prin faptul că Sfânta Liturghie este cea mai importantă dintre slujbele cultului ortodox, ea fiind centrul și inima lui.

Ca literatură liturgică sau scrieri care să se ocupe în mod special de expunerea sistematică a cultului, sau scrieri care să se ocupe în mod expres cu probleme de ordin liturgic putem vorbi din sec. IV înainte.

Primele trei secole ne aduc informații incidentale și izolate legate de cult, conținutul scrierilor din acea epocă având mai mult scop misionar sau apologetic.

² Pr. prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Ed. a II-a revizuită și completată, București, 1993, p. 11.

³ *Ibidem*.

⁴ Ex. Institutul de Liturgie pastorală.

Informații de acest gen primim pe la sfârșitul veacului I în scrierea pseudo-epigrafă „Didahia sau (învățătura) celor 12 Apostoli (Διδαχή τῶν δώδεκα ἀποστόλων). În cap. 9-10 prin acele modele de formule liturgice, întrebuintate la serviciul divin, unit pe atunci cu agapele sau mesele frățești.

Același lucru îl aflăm, și de la Sf. Clement Romanul în *I Epistolă către Corinteni* cap. 59-60.

Sf. Justin Martirul și Filozoful în prima sa *Apologie*, cap. 65-67, scrisă pe la mijlocul veacului al doilea, ne lasă cea mai veche, mai completă și mai prețioasă schiță a rânduiei Liturghiei din întreaga literatură creștină a primelor trei veacuri.

Informații mai complete și mai prețioase, găsim în acele încercări de codificare a unor norme de viață creștină din această perioadă cunoscută sub numele de *Rânduieii bisericești; Ordonnances ecclesiastiques*:

- Rânduiala bisericească egipteană, identificată astăzi cu scrierea *Tradiția apostolică* (Ἀποστολική παράδοσις) a lui Ipolit Romanul, considerată mai înainte pierdută.
- *Constituțiile Apostolice* sau *Așezămintele Sf. Apostoli* (în mod special cartea a opta).
- *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, de origine siriacă.

Perioada patristică (sec. IV-VIII) marcată de o perioadă de libertate și de înflorire a Bisericii avea să se aducă în față, lucrări care interesează în întregimea lor Liturgica, adică scrieri din literatura creștină cu scop și conținut pur liturgic. Cele dintâi cărți liturgice propriu-zise, apar sub formă de colecții de rugăciuni rostite la diverse slujbe pentru folosința unor ierarhi, cum este *Evhologhiul* lui Serapion, episcop de Thmuis (în Egipt) contemporan și corespondent al Sf. Atanasie cel Mare și Sf. Antonie cel Mare.

Prin apariția instituției catehumenatului, dintr-o necesitate practică, izvorâtă din necesitatea explicării fie nofiților – celor de curând botezați –, fie catehumenilor, candidați la botez (*competentes*), a tainelor de inițiere creștină Botezul, Mirungerea și

Sf. Euharistie, apar așa numitele „cateheze mistogogice”, cunoscute fiind cele ale Sf. Chiril al Ierusalimului (+386) - *Cele cinci cateheze mistogogice* (cat. XIX-XXIII); Teodor de Mopsuestia (+428) în *Omiliile catehetice*, cunoscute sub numele de *Liber ad baptizandos*, și cele ale Sf. Ioan Gură de Aur.

Odată cu decadența și dispariției disciplinei catehumenatului - sfârșitul secolului V înainte -, comentariile liturgice de gen cateheto-omiletic dispar, făcând loc celor cu scop și caracter teologic-scolastic. „Ele sunt lucrări de speculație sau erudiție teologică, destinate creștinilor avansați și zeloși în cunoașterea și aprofundarea doctrinei creștine”⁵.

Prima tâlcuire liturgică de acest fel este scrierea *Despre ierarhia bisericească*, a lui Pseudo Dionisie Areopagitul (circa an 400) „în care serviciul liturgic al ierarhiei bisericești este conceput și înfățișat ca o imitație sau copie terestră a cultului nematerial al ierarhiei cerești având drept scop unirea tainică a oamenilor cu Dumnezeu”⁶.

Se creează un adevărat curent în explicarea Liturghiei, curent care se dezvoltă la Bizanț, unde cultul creștin atinsese un grad înalt de dezvoltare și strălucire după fastul și pompa de la curtea imperială.

Autori demni de amintit în acest sens cu lucrările lor sunt:

- Sf. Maxim Mărturisitorul (+663) cu lucrarea *Mystagogia*⁷.
- Sf. Gherman I Patriarhul Constantinopolului (+740) – *Descriere a bisericii și contemplație* (explicație, mistică)⁸ (Εκκλησιαστική ιστορία καί μυστική θεωρία).
- Sf. Teodor Studitul (+836) – *Explicare a Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite* (Ερμηνία Θείας Λειτουργίας τών προηγιασμένων).

⁵ Pr. prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 23.

⁶ Trad. rom. de Pr. Cicerone Iordăchescu - *Dionisie Pseudo- Areopagitul, Ierarhia cerească, ierarhia bisericească*. Chișinău, 1932.

⁷ Trad.rom. de Pr. prof. D.Stăniloae - cu titlul *Cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii*, în „Revista Teologică”, Sibiu, nr. 3-4 , II, 7-8 – 1944.

⁸ Trad. rom. de Pr. prof. Nicolae Petrescu în „Mitropolia Olteniei” nr. 9-10 1974; nr. 1-2, 1975, nr. 3-4, 1976.